

УДК 341.4

УКРАЇНА ТА МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД: ЕВОЛЮЦІЯ ТА РОЗВИТОК ВЗАЄМВІДНОСИН

UKRAINE AND THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT: EVOLUTION AND DEVELOPMENT OF THE COOPERATION

Кучер О.Б.,

аспірант кафедри міжнародного права

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дана стаття присвячена аналізу співпраці України та Міжнародного кримінального суду. Досліджені основні етапи їхніх взаємовідносин, проаналізовані відповідні нормативно-правові акти. Підкреслюється необхідність здійснення такої співпраці на постійній основі шляхом ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, Римський статут, Конституція України, юрисдикція *ad hoc*, ратифікація.

Данная статья посвящена анализу сотрудничества Украины и Международного уголовного суда. Исследованы основные этапы их взаимоотношений, проанализированы соответствующие нормативно-правовые акты. Подчеркивается необходимость осуществления такого сотрудничества на постоянной основе путем ратификации Украиной Римского статута Международного уголовного суда.

Ключевые слова: Международный уголовный суд, Римский статут, Конституция Украины, юрисдикция *ad hoc*, ратификация.

This article shall be devoted to the analysis of cooperation between Ukraine and the International Criminal Court. The main stages of their relationship were examined, relevant legal acts were analyzed. The key point is the necessity to conduct such cooperation on the permanent basis by Ukraine's ratification of the Rome statute of the International Criminal Court.

Key words: International Criminal Court, the Rome Statute, Constitution of Ukraine, *ad hoc* jurisdiction, ratification.

Постановка проблеми. Підписання в 1998 р. та вступ у силу в 2002 р. Римського статуту Міжнародного кримінального суду – першої постійно діючої міжнародної кримінальної судової установи – ознаменувало собою остаточне затвердження міжнародного кримінального права в якості галузі сучасного міжнародного права та стало новим поштовхом до його розвитку. Станом на сьогодні його учасниками є 122 держави світу. Перше десятиріччя й початок другого десятиріччя діяльності даного Суду є достатньо ефективними і мають своїм результатом винесення рішень по двом справам. Станом на сьогодні питання приєднання України до Римського статуту Міжнародного кримінального суду є вкрай актуальним. Незважаючи на висновок Конституційного суду України від 11 липня 2001 р., а також на визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду *ad hoc* 17 квітня 2014 р., визнання його юрисдикції на постійній основі та набуття статусу держави-учасниці Римського статуту залишається одним з найважливіших питань в контексті розвитку практичного здійс-

нення правосуддя в Україні. Аналізу сучасного стану відносин між Україною і Міжнародним кримінальним судом присвячена дана наукова стаття.

Стан дослідження. Найбільш істотну увагу питанням, пов'язаним з матеріальними та процесуальними аспектами діяльності Міжнародного кримінального суду приділяє західна доктрина міжнародного права. З представників пострадянської доктрини аналізом діяльності вищевказаного органу міжнародної кримінальної юстиції займалися Т.Л. Сироїд [1] та В.М. Точиловський [2], а аналізом питань, безпосередньо пов'язаних з відносинами між Україною та Міжнародним кримінальним судом – М.М. Гнатівський [3]. Тим не менш слід відзначити, що події кінця 2013 – початку 2014 рр. свідчать про необхідність актуалізації будь-яких питань, пов'язаних з поновленням співпраці України та Міжнародного кримінального суду, належного розуміння необхідності ратифікації Римського статуту та внесення відповідних змін до чинних нормативно-правових актів України, передусім до Конституції

України. Саме тому метою даної статті є систематизація чинних на сьогодні підходів до практичної реалізації вищевказаної необхідності ратифікації Україною Римського статуту та пропонування відповідних шляхів з урахуванням сучасного стану речей.

Виклад основного матеріалу. Першочергово після підписання в 1998 р. Римського статуту Міжнародного кримінального суду представник України підписав його 20 січня 2000 р. [3, с. 179], здійснивши тим самим перший крок до ратифікації, приєднання або затвердження, передбаченого ст. 125 Римського статуту [4, с. 71]. Тим не менш після підписання вищевказаного документу Президент України звернувся до Конституційного суду із поданням щодо з'ясування питання про відповідність Римського статуту Конституції України. При цьому варто зауважити, що серед органів державної влади України були як прибічники ратифікації даного Статуту (зокрема Міністерство закордонних справ), так і противники (зокрема Міністерство юстиції) [3, с. 180].

Фактично дане подання зводилося до наступних пунктів:

(1) Відповідність принципу однакового застосування положень Римського статуту до всіх осіб незалежно від їх посади, зазначеного в ст. 27 Статуту [4, с. 18], положенням Конституції України, які гарантують недоторканність Президентів України, народним депутатам та суддям під час виконання ними своїх повноважень (ст. ст. 80, 105, 126 Конституції [5, с. 2-3]);

(2) Відповідність положень Римського статуту, котрі регламентують можливість передачі осіб Римського статуту та передачі «державою виконання вироку» особи третій державі для судового переслідування або виконання вироку (ст. ст. 89, 107 Статуту [4, с. 54, 65]) положенням Конституції, які гарантують невидачу громадян України іншій державі, в тому числі в порядку кримінального судочинства (ст. 25 Конституції [5, с. 1]), звертаючи при цьому увагу на той факт, що Конституція України не передбачає видачу громадян України органам міжнародної кримінальної юстиції;

(3) Відповідність принципу комплементарності, вказаному в Преамбулі та ст. 1 Римського статуту (Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінальної юстиції [4, с. 3-4]), положенням Конституції України, які забороняють делегування функцій судів України іншим органам, а також створення судів, які прямо не передбачені Конституцією (ст. 124, 125 Конституції України [5, с. 3]);

(4) Відповідність положень Статуту щодо визнання його державою-учасницею юрисдикції Міжнародного кримінального суду та виконання ним функцій та повноважень на території будь-якої держави (ст. 4, 12 Статуту [4, с. 4, 12]) положенням Конституції України, які не допускають здійснення влади, в тому числі судової, народом через органи міжнародної юстиції (ст. 5 Конституції [5, с. 1]);

(5) Відповідність положень Римського статуту щодо повноважень Асамблеї його держав-учасниць визначати елементи злочинів та вносити до них поправки, правила судочинства та визначення покарань

(ст. ст. 9, 21, 23, 77 Статуту [4, с. 11, 16-17, 48-49]) положенням Конституції України, які передбачають, що вищевказані питання регулюються виключно законами, які приймаються Верховною Радою – єдиним законодавчим органом України (ст. ст. 75, 92 Конституції [5, с. 2]);

(6) Наявність в Римському статуті положення, яке фактично поширює на громадян України дію законів іншої держави під час відбуття покарання (ст. 103 Статуту [4, с. 64]), позбавляючи тим самим їх прав, гарантованих Конституцією України;

(7) Відповідність положень Римського статуту, які уповноважують Прокурора Міжнародного кримінального суду, обраного членами Асамблеї держав-учасниць, доводити вину обвинуваченого (ст. ст. 42, 66 Статуту [4, с. 26, 42]) положенням Конституції України, які зобов'язують прокуратуру України підтримувати обвинувачення в суді (ст. 121 Конституції України [5, с. 3]).

Проаналізувавши вищезазначені пункти подання, Конституційний суд України дійшов висновку про те, що більшість з них не суперечать Конституції України, крім фактично п. 3 – питання застосування принципу комплементарності як основи діяльності Міжнародного кримінального суду та його характеру як «такого, що доповнює національні органи кримінальної юстиції». При цьому Конституційний суд України послався на релевантні положення Конституції України, зокрема, ст. 124, ч. 1 котрої передбачає, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, і забороняє делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами, та ст. 125, ч. 4 котрої забороняє створення надзвичайних та особливих судів [5, с. 3]. Судді Конституційного суду України додатково проаналізували релевантні положення Римського статуту, присвячені, *inter alia*, принципу комплементарності, до яких, окрім вищевказаної преамбули та ст. 1, також відносяться п. 2 ст. 4, який уповноважує Міжнародний кримінальний суд здійснювати свої функції та повноваження на території будь-якої держави-учасниці, та ст. 17, положення котрої надають Суду повноваження проводити розслідування на території держави, під юрисдикцією якої знаходиться індивід, підозрюваний у скоєнні міжнародних злочинів, і така держава «не бажає або не може вести розслідування або ініціювати кримінальне переслідування належним чином» [4, с. 13]. На думку Конституційного суду України, саме принцип комплементарності є тією рисою, котра суттєво відрізняє Міжнародний кримінальний суд від інших органів міжнародної юстиції, зокрема від Європейського суду з прав людини, право звернення до котрого з метою здійснення захисту прав і свобод закріплено в ст. 55 Конституції України: «Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна». В цьому контексті слід окремо наголосити на тому факті, що ні Європейський суд з прав людини, ні будь-яка інша установа із захисту прав людини не доповнює наці-

ональну судову систему України, на відміну від Міжнародного кримінального суду. Оскільки положення Конституції України не дозволяють таке доповнення, Конституційний суд України дійшов висновку, що приєднання України до Римського статуту Міжнародного кримінального суду буде можливим тільки після внесення відповідних змін до Конституції України [3, с.186-187; 6].

Варто відзначити, що проекти внесення таких змін мали місце в першому десятиріччі XXI ст. Зокрема, проект Конституції України, поданий в 2009 р., включав в себе Розділ XVII, в котрому зазначено, що «визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду здійснюється на підставі відповідного закону про ратифікацію Міжнародного кримінального суду від 20 січня 2000 р.» [7]. Цікавим фактом є також те, що станом на сьогодні Україна є єдиною державою світу, котра, не будучи учасницею Римського статуту, тим не менш приєдналася до Угоди про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду – договору, прийнятого Асамблеєю його держав-учасниць.

З початку 2000-х рр. і до сьогодні представники української дипломатії підтримували дипломатичні стосунки з Міжнародним кримінальним судом. Зокрема 4 квітня 2012 р. Міністр закордонних справ пан К. Грищенко зустрівся з Президентом Суду в місці його знаходження – Гаага, Нідерланди. Протягом зустрічі пан К. Грищенко висловив схвалення діяльності Суду з боку України та наголосив на намірі України приєднатися до Римського статуту одразу після внесення відповідних необхідних змін до Конституції України [8].

Варто окремо наголосити на тому факті, що події, котрі відбулися на території України протягом листопада 2013 р. – лютого 2014 р., стали новим поштовхом до приєднання України до Римського статуту в якості держави-учасниці. Проте станом на сьогодні Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду *ad hoc* згідно п. 3 ст. 12 Римського статуту як держава, що не є учасницею Статуту, проте визнає його юрисдикцію щодо окремих конкретних

подій шляхом подання заяви Секретарю МКС. При цьому така держава бере на себе зобов'язання співпрацювати з Судом без будь-яких затримок згідно ч. 9 Римського статуту [4, с. 11]. Дане звернення мало місце 17 квітня 2014 р. коли Україна звернулася до Прокурора Міжнародного кримінального суду із заявою про визнання юрисдикції Суду щодо можливого скоєння міжнародних злочинів на її території в період з 21 листопада 2014 р. по 22 лютого 2014 р [9]. 25 квітня 2014 р. нинішній Прокурор Суду Фату Бенсуда прийняла рішення розпочати попереднє розслідування на території України [10]. Тим не менш таке визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду не знімає питання визнання його юрисдикції на постійній основі шляхом внесення відповідних змін до Конституції України. Таке внесення, в свою чергу, може відбутися шляхом (1) прямої вказівки на необхідність ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду, (2) внесення положення щодо відсутності суперечності органів міжнародної юстиції *lato sensu*, які доповнюють національні судові системи відповідним положенням Конституції України за аналогією, наприклад, з Європейським судом з прав людини, або (3) визнання Римського статуту Конституційним судом України як такого, що не суперечить Конституції України.

Висновки. Станом на сьогодні необхідність безпосередньої співпраці України з Міжнародним кримінальним судом на постійній основі є надзвичайно важливою та нагальною. Визнання його юрисдикції *ad hoc*, безумовно, є чималим кроком вперед у вищевказаному контексті, проте дана дія не впливає на необхідність ратифікації Україною Римського статуту найближчим часом. Оскільки в своєму висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду Конституційний суд України визнав Римський статут як такий, що суперечить Конституції України у зв'язку з його комплементарним характером, котрий доповнює національні судові системи, ратифікація Римського статуту стане можливою тільки внаслідок внесення відповідних змін до Конституції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сыроед Т. Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений: понятие, виды, специфика правового статуса : Монография. – Харьков : ФИНН, 2010. – 584 с.
2. Tochilovsky V. Jurisprudence of the International Criminal Courts and the European Court of Human Rights. – Martinus Nijhoff Publishers, 2008. – 912 p.
3. Гнатовский Н. Ратификация Римского статута Международного уголовного суда: позиция Украины // РЕМП. Спец. вып. – СПб., 2003. – С. 179–187.
4. Римский статут Международного уголовного суда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf).
5. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>.
7. Про внесення змін до Конституції України : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/articles/2009/06/4/3998046/view_print/.
8. Грищенко обсудил деятельность Международного уголовного суда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ura-inform.com/ru/politics/2012/04/04/grischenko-obsudil-deyatelnost-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-suda>.
9. Ukraine accepts ICC jurisdiction over alleged crimes committed between 21 November 2013 and 22 February 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Pages/pr997.aspx.
10. The Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, opens a preliminary examination in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Pages/pr999.aspx.